

MARCHUT RÉKA

AZ 1921. ÉVI ERDÉLYI AGRÁRREFORM ÉS ANNAK MAGYAR FOGADTATÁSA (1919–1922)¹

Kelet-Közép-Európában a 19. században végbemenő jobbágyfelszabadítások is a feudalizmus korszakát bár lezárták, ám a gazdaság és a társadalom még évtizedekig magán viselte a feudalista jegyeket. A nagybirtokrendszer továbbra is domináns maradt és a parasztság túlnyomó többsége a nyomor szélén tengette életét, az egyes régiók között azonban jelentős különbségek voltak.

A térség államaiban a nagybirtokrendszert a két világháború közötti időszakban lényegileg felszámolták. Romániában és Jugoszláviában gyors és radikális reformot hajtottak végre, míg Cseh-szlovákiában és Lengyelországban lassúbb és mérsékeltabb volt a végrehajtás.² A korszak földreformjai olyan változatos képet mutattak az alapelvekben, a végrehajtás eszközeiben és tempójában, hogy általános megállapításokat nehéz tenni. A kortárs Sebess Dénes megkülönböztette a mérsékelt és radikális, valamint a szociális irányú, nacionalista, offenzív és defenzív földreformokat.³

¹ A tanulmány az OTKA PD 112304 számú projekt keretében készült. Köszönettel tartozom Pritz Pálnak a tanulmányhoz fűzött észrevételeiért, valamint Eiler Ferencnek segítő tanácsaiért.

² *Berend T. Iván – Ránki György*: Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19–20. században. Bp. 1969. 210.; *Simon Attila – Kovács Attila*: Gazdaság és nacionalizmus. Földreformok az utódállamokban. In: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Szerk.: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Bp., 2008. 118–123.

³ *Sebess Dénes*: Az új agrárdemokráciák. Bp., 1925. 51–52.

Vonatkozó munkájában Sebess idéz egy általunk nem ismert Brunei nevű párizsi tanárt, aki a hágai nemzetközi bíróság számára az 1923. évi lengyel agrárreform különböző kérdéseire adott véleményében három csoportját különböztette meg az agrártörvényeknek. Az első csoport kifejezetten avagy tényleg egyedül a kisebbségi földbirtokok ellen irányul, a másodiknál az állam egy agrárreformszerű célt tart szem előtt, felhasználja azonban egyúttal az alkalmat, hogy a reform lehetőleg azon földbirtokot érje, mely nemzeti kisebbségi kézben van. A harmadik esetben az agrárreform őszinte és jóhiszemű.⁴

Tanulmányunkban az 1921. évi erdélyi román földreformot bemutatva, a magyar szakirodalom eddigi eredményeire támaszkodva,⁵ azt továbbgondolva, arra keressük a választ, vajon milyen karaktere volt ennek az agrárintézkedésnek. Ez abból a szempontból érdekes, hogy vajon azok az érvek és ellenérvek, melyeket magyar és román oldalról egyaránt felhoztak saját szempontjaik, érdekeik védelmére, mennyire voltak jogosak? A törvény magyarországi fogadtatására helyezük a hangsúlyt, és azt vizsgáljuk, hogy a magyar politikusok, s annak eszközeként a magyar diplomácia milyen eszközökkel tudott vagy nem tudott a magyar érdekeknek érvényt szerezni az agrárreform-rendeletek/törvények megjelenésekor, 1919–1922 között. Szakirodalomból ismeretes, hogy az agrárreform következményeként a telepések ügye és az ún. optánsper később nemzetközi szinten is jelentőséget kapott. Erre most csak utalunk, annak részletekbe menő tárgyalására azonban nem vállalkozhatunk a téma szerteágazó volta miatt. A korabeli napi sajtóval, bár fontos lenne, szintén nem foglalkozunk, mert az bőven túlnőné a tanulmány határait.

Ahhoz azonban, hogy a megfogalmazott kérdéseinkre választ tudjunk adni, szükséges röviden áttekinteni azt a gazdasági-társadalmi helyzetet, amelyben ez az agrárreform megszületett.

⁴ uo. 90–91.

⁵ A vonatkozó román szakirodalmat a kutatás további fázisában dolgozzuk fel.

Erdélyben, az ún. határőrvidéken és a Felvidéken a családi gazdasággal rendelkező parasztok voltak többségben az agrártársadalmon belül a dualizmus időszakában. Ezeken a területeken a nagybirtok negatív hatása kevésbé volt jellemző és az agrártársadalom jóval kiegyensúlyozottabb képet mutatott, mint Magyarországon központi területein.⁶ Erdélyben a magánkézben lévő mezőgazdasági birtokállomány 70%-a saját felszereléssel és állatállománnyal rendelkező parasztok kezén volt, 100 kat. holdnál (57,6 ha)⁷ kevesebb földdel rendelkezett az összes földtulajdonos 98%-a. Erős paraszti középréteg fejlődött ki. A mezőgazdasági terület 30%-a volt tehát a nagybirtokosok tulajdonában. Ellenben a közép-és nagybirtok kategóriába tartoztak a szociális funkciót betöltő köz-és közösségi birtokok is, melyek Óromániában egyáltalán vagy csak alig léteztek.⁸ A nagybirtokok esetében a területek 59%-a köztulajdonban – egyházak, alapítványok, közbirtokosságok stb. – volt és nagyrészt erdőterületekből állt.⁹

Órománia birtokmegoszlása sokkal előnytelenebb képet mutatott az erdélyi területekhez képest: a nagybirtokok és latifundiумok azon kevesek kezén voltak, akik a politikai és a gazdasági élet vezetői voltak. A mezőgazdasági területek 48,6%-a földtulaj-

⁶ *Gunst Péter*: A magyar agrártársadalom 1850–1914 között. In: A magyar agrártársadalom a jobbágyság felszabadításától napjainkig. Szerk.: Uő. Bp., 1998. 206.

⁷ Azért tartjuk indokoltnak mindkét mértékegység feltüntetését, mert az erdélyi agrártörvény a régi magyar mértékegységhez igazodva katasztrális holdban adta meg a birtokok nagyságát, míg az óromániai törvény az ottani szokásokat figyelembe véve hektárban.

⁸ *Venczel József*: Az erdélyi román földbirtokreform. Kolozsvár 1942. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9801.pdf (Letöltés: 2015. 04. 18.) 334–335.

⁹ *Vincze Gábor*: Gazdaságpolitika vagy kisebbségpolitika? Az 1945-ös romániai földreform a Groza-kormány kisebbségpolitikájának tükrében. Magyar Kisebbség 1996. 4. (6. sz.) <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lapid=5&cikk=m960427.html> (Letöltés: 2014. 04. 18.)

donosok 0,005%-nek tulajdonában volt. Ezzel szemben volt a törpe parasztbirtokok nagy tömege és a kettő között mély szakadék tátongott. Az összes földtulajdonos 95%-ának a kezén volt a mezőgazdasági terület mindössze 40,5%-a.¹⁰ Paraszti középréteg nem volt. A törpebirtokosok a nagybirtokoktól függő helyzetbe kerültek és kettejük közé ékelődtek még az uzsorások, akik országszerzte kifejezett hálózatot építettek ki.¹¹

A birtokstruktúráján kívül azonban pillantást kell vetnünk arra is, hogy a földbirtokok hogyan oszlottak meg Erdélyben nemzetiségként.¹² A földnélküli parasztság 63%-a román, 26%-a magyar volt, a 10 kat. holdon aluliak 75%-a román, 18%-a magyar, a kis- és középbirtokosok esetében (50–100 kat. hold = 28,8–57,6 ha) a románság számarányának megfelelően, a nagybirtokosok (1000 kat. holdnál = 576 ha nagyobb területtel rendelkezők) körében pedig alulreprezentált volt.¹³

¹⁰ uo.

¹¹ *Klein Gusztáv Adolf*: Soziale und nationale Probleme der Agrarreform in Siebenbürgen. Deutsche Politische Hefte, Nagyszeben 1927. 12–13. A szerző a tanulmányát a romániai német akadémikusok nagyszebeni összejövetelén adta elő 1926. szeptember 12-én. Vö: *Venczel J.*: Az erdélyi román földbirtokreform i. m. 333.

¹² Ezen adatokhoz látnunk kell az 1910-es népszámlálási arányszámokat is. E szerint Erdélyben (értve ez alatt a trianoni békeszerződésben Romániához csatolt volt magyarországi területeket) a magyarok aránya 31,6%, a románok aránya pedig 53,8% volt. Lásd: *Varga E. Árpád*: Az erdélyi magyarság főbb statisztikai adatai az 1910 utáni népszámlálások tükrében. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erdmagy.htm> (Letöltés: 2015.04.19.)

¹³ *Móricz Miklós*: Az erdélyi föld sorsa. Az 1921. évi román földreform. Bp. 1932. 212. Ettől eltérő számadatokat közöl: *Rus, Traian*: Reforma agrara din 1921 in Transilvania si nationalitate conlocuitoare. Revista de istorie 1983. 4. sz. 343. Az eltérés oka, hogy míg Móricz külön kezeli a mezőgazdasági földterületet és az erdőterületet, Rus egy kategóriába sorolja azokat, illetve a nagybirtok esetében Móricz nem tünteti fel az egyházi, alapítványi, közbirtokossági tulajdonokat, míg Rus nem tesz ilyen különbséget. Ebből is jól látható a két nemzeti paradigma egymásnak feszülése, mert míg egyik a magyar, a másik a román álláspont érveit támasztja alá.

Ez a jelentős birtokmegoszlási különbség és az ehhez társuló, a románok számára kedvezőtlen nemzetiségi arányszám természetesen indokoltta tette az agrárkérdés megoldásának eltérő módzatait is az országnyíval megnövekedett Romániában. A korabeli – fentiekben már hivatkozott – magyar szakirodalom erről nem akart tudomást venni.¹⁴ Ám a különbségek ugyanúgy nem kaptak hangsúlyt az 1969-ben megjelent Berend T. Iván és Ránki György a témában máig jelentősnek számító munkájában sem.¹⁵

Az első világháborút követően a térségben végbemenő agrárrendezésre a politikai fordulat nyújtott lehetőséget, azt pedig a gazdasági-társadalmi feszültség hajtotta, amely már a háború előtt jelentkezett a századforduló agrárszocialista mozgalmaiban, parasztlázadásaiban is. A 20. század fordulóján parasztmozgalmak bontakoztak ki Dél- és Kelet-Közép-Európában. Magyarországon „agrárszocialista mozgalmak” voltak 1891–1907 között. Romániában 1888-ban és 1907-ben véres parasztfelkelések törtek ki, és ez utóbbiban több ezer ember vesztette életét.¹⁶ Míg Magyarországon a regnáló kormányok ellenzékének számító szociáldemokraták és polgári radikálisok sürgették – többek között – a földkérdés megoldását is, addig Óromániában a kormányon lévő nemzeti liberális párt propagálta első ízben a földreformot. A világháború azonban új, sürgetőbb feladatokat adott a vezető politikusok számára. Bár kétségkívül történtek előrelépések a magyar birtokpolitikában, ám Oberding József megállapítása minden bizonnyal túlzó: „Azok az

¹⁴ Kiegészítésül: *Oberding József György: Az erdélyi agrárreform. Kolozsvár, 1930.*

¹⁵ „Az új Romániában nem jelentkezett a különböző területek agrárstruktúrájának eltérése, hiszen legfeljebb kisebb arányeltérésekkel mind a régi Romániában, mind pedig az újonnan csatolt Besszarábiában és Erdélyben egyaránt a nagybirtokrendszer uralma volt jellemző.” *Berend T. Iván – Ránki György: Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19–20. században. Bp., 1976. 275–276.*

¹⁶ *Gunst Péter: A közép- és kelet-európai agrárfejlődés választója a 19. század végén. In: A magyar agrártársadalom a jobbágyág felszabadításától napjainkig. Szerk.: Uő. Bp., 1998. 27.*

eredmények, melyet a háború előtti magyar kisbirtokpolitika mutathat fel, kétségkívül nem kielégítőek, de útjai helyesek voltak, s ha nem jön közbe a háború, a megkezdett úton haladva hamarosan elérte volna célját. Kisbirtokpolitikánkat a progresszivitás jellemezte.”¹⁷

A román kormánypolitika 1917-ben a háború alakulása miatt lépéskényszerbe került az agrárpolitika terén is. A marasesti csatát¹⁸ közvetlenül megelőzően Ferdinánd király kiáltványt intézett a hadsereghez, melyben a hadsereg tagjainak szolgálataikért földet ígért. Az ígéretek nem realizálódtak, mivel a németek hamarosan Bukarestben voltak. 1917 végén, 1918 során megmozduló paraszttömegek azonban elodázhatalanná tették az agrárkérdés megoldását.¹⁹

Az 1918. december 1-i gyulafehérvári határozatokban megfogalmazódott a radikális agrárreform programja. A 3. cikkely 5. pontja ekképp szól: „Gyökeres agrárreform. Az összes birtokok, különösen a nagybirtokok összeírása meg fog történni. Eme összeírásnak és ama jognak alapján, hogy a latifundiumok a szükséglet szerint kisebbsíthetők, megszüntetvén a hitbizományokat, lehetővé kell tenni a földművesnek, hogy birtokot (szántót, legelőt, erdőt) szerezhessen, legalább is annyit, amennyit ő és családja meg tud munkálni. Ennek az agrárpolitikának a vezetőelve egyfelől a társadalmi kiegyenlítődés előmozdítása, másfelől a termelés fokozása.”²⁰ Ebből azt látjuk, hogy elvi szinten az agrárreformot elsősorban társadalmi-gazdasági célból szándékoztak véghezvinni. Szakirodalomból ismeretes, hogy a gyulafehérvári határozatok a nemzeti kisebbségek számára messzemenő jogokat is ígértek, és bár a

¹⁷ *Oberding J.*: Az erdélyi agrárreform i. m. 15.

¹⁸ Marasesti csata a román front egyik összecsapása volt 1917. augusztus 6. – szeptember 8. között. A Központi Hatalmak támadást indítottak a románok kezében lévő moldvai területek elfoglalására, ám a román és orosz csapatoknak sikerült az offenzívát megghiúsítani.

¹⁹ *Dolmányos István*: A kelet-európai földreformok néhány problémája (1917–1939) V. Románia. Agrártörténeti Szemle 1963. 4. sz. 484–485.

²⁰ *Oberding J.*: Az erdélyi agrárreform i. m. 16.

kisebbségek ezt többször számon kérték, jogszabályba és gyakorlatba ültetésükre nem került sor. Az agrárprogramra viszont igen.

A román király már 1918. december 13-án kiadta a földreformról szóló dekrétumot, mely azonban csak az ókirálysági területekre terjedt ki. A parlamenttel nem hagyatták jóvá, királyi dekrétumként emelték jogerőre. Ennek elsődleges oka az volt, hogy aznap a bukaresti munkásság sztrájkba lépett és nagygyűlést szervezett. A kirendelt karhatalom belelőtt a tömegbe és több mint százan vesztették életüket.²¹ E dekrétum azonban nem elégítette ki a szegény-paraszttság igényeit. A korrekcióra a parasztok megmozdulásai miatt az 1920 márciusában hatalomra kerülő néppárti Alexandru Averescu tábornok kormányzása alatt került sor 1920. július 14-én. Az agrárreformról szóló törvénnyel a parlament jóváhagyta a korábbi dekrétumot és az az alapján végrehajtott kisajátításokat, és kiegészítette további rendelkezésekkel.²²

Az erdélyi Kormányzótanács (Consiliul Dirigent) 1919. szeptember 10-én bocsátotta ki a 3911/1919. sz. rendelettvényt,²³ amit az Averescu-kormány²⁴ 1920. július 9-i 2478/1920. sz. rendelettvénye módosított.²⁵ A kisajátítást azonban nem ezek, hanem az 1921. július 23-i Garoflid-féle²⁶ törvény alapján hajtották végre, mely Erdélyre, Bánátra, Máramarosra és a Kőrös vidékére terjedt

²¹ *Dolmányos I.*: A kelet-európai földreformok i. m. 488–489.

²² uo. 491.

²³ Monitorul Oficial, 1919. 117. sz. – A rendelettvény (decret-lege) a román jogalkotásban az 1990-es évekig használatos jogszabályozási forma volt. A polgári demokrácia hiányát vagy korlátozott működését mutatja az effajta a szabályozás.

²⁴ Alexandru Averescu három alkalommal volt kormányfő: 1918. február 9. – március 15., 1920. március 19. – 1921. december 18., 1926. március 30. – 1927. június 4.

²⁵ Monitorul Oficial, 1920. 55. sz.

²⁶ Constantin Garoflid (1872–1943) földművelésügyi miniszter az Averescu-kormány idején.

ki. 1922 novemberében lépett érvényre.²⁷ A bukovinai és a besszarábiai területekre szintén önálló földreformtörvényt hoztak.

A cél az volt, hogy minél inkább kitágítsák a kisajátítandó birtokok körét. Az agrárreform végrehajtására a földművelésügyi minisztérium mellé felállították a Birtokügyi Bizottságot (Comitetul Agrar), mely a minisztérium legfőbb tanácsadó szerve volt a kisajátítások ügyében és a földosztással kapcsolatos kérdésekben. A kisajátító hatóságok a járási kisajátító bizottság (Comisiunea de ocol pentru expropriere) és a megyei kisajátító bizottság (Comisiunea judeteana de expropriere) voltak. A földosztó hatóságok a helyi bizottság (Comitetlu local), a járási földosztó bizottság (Comisiunea de ocol pentru impropropriarie) és a megyei földosztó bizottság (Comisiunea judeteana pentru impropropriarie) voltak. A földbirtokosokat kizárták mind a kisajátítási, mind a földosztási bizottságokból.²⁸

Az okiráltságbeli és az erdélyi törvények között jelentős különbségek voltak: míg a Regátban maximálták a kisajátítható földterület nagyságát, Erdélyben nem; a tulajdonosnál maradandó terület nagysága Erdélyben 50, 100 vagy 200 kat. hold (28,8; 57,6 vagy 115,2 ha), a Regátban 173 vagy 261 kat. hold (kb. 100 vagy 150 ha);²⁹ a földek megváltási ára a Regátban jóval kedvezőbb volt, mint Erdélyben; Erdélyben egy tulajdonos több településen lévő birtokát egynek tekintették, a Regátban nem; Erdélyben a

²⁷ Monitorul Oficial, 1921. 93. sz. Lásd még többek között: *Mikó Imre*: Huszonkét év – az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig. Bp., 1941. és *Oberding J.*: Az erdélyi agrárreform i. m. 32.

²⁸ *Oberding J.*: Az erdélyi agrárreform i. m. 48–49.

²⁹ Hegyvidék esetében Erdélyben 50 kat. hold (28,8 ha), Óromániában 174 kat. hold (100 ha), dombvidék esetén Erdélyben 100 kat. hold (57,6 ha), Óromániában 174 kat. hold (100 ha), síkvidéken Erdélyben 200 kat. hold (115,2 ha), Óromániában 261 kat. hold (150 ha) a magánkézen megmaradható tulajdon. Lásd: *Dolmányos I.*: A kelet-európai földreformok i. m. 492.

magánkézen lévő erdőbirtokokat is érintette a törvény, a Regátban csak kivételes esetben.³⁰

Az Averescu-kormány ideje alatt a magyarságnak nem volt még parlamenti képviselője, és a harmadik törvényt is meghallgatása és hozzájárulása nélkül hozták meg. A szászok erőteljesen tiltakoztak a törvénytervezet törvényerőre emelése ellen. A magyarság első tiltakozása a Magyar Szövetség manifesztációja volt.³¹ Ebben szót emeltek az ellen, hogy az agrárreform-törvényt a magyarság meghallgatása nélkül, a szászok és a németek tiltakozása ellenére és az erdélyi románság képviselői jórészenek távollétében szavazták meg. A törvény revízióját kérték. Tiltakoztak, hogy az erdélyi törvény eltér az óromániaitól, és a különbözőségek a nemzeti kisebbségek számára hátrányosak. Különösen sérelmezték, hogy a törvény egyházi, kulturális, iskolai, alapítványi birtokok és közbirtokosságok kényszer-kisajátítását mondja ki.

A törvénytelenésekre mutatott rá az Erdélyi Gazdasági Egyletnek a kényszerbérleti sérelmek tárgyában az uralkodó, Ferdinánd király elé intézett felirata,³² ami azonban megválaszolatlan maradt. Majd 1921 júniusában a kormányhoz is memorandummal fordultak.³³ Mindezek eredménytelenek maradtak. Az Erdélyi Gazdasági Egylet 1921. szeptember 25-ére tiltakozó nagygyűlést szervezett Marosvásárhelyen, ám a helyzeten mit sem változtatott.³⁴ 1921 novemberében megjelent a törvény végrehajtási utasítása és 1922 májusában megindultak a kisajátítások. Az 1923-as Alkotmányba pedig beiktatták az agrártörvény főbb cikkeit.

³⁰ Minderről bővebben lásd: *Vincze G.*: Gazdaságpolitika vagy kisebbségpolitika?

³¹ *Oberding J.*: Az erdélyi agrárreform i. m. 56.

³² Az Erdélyi Gazdasági Egylet 876-II-5-1920. sz. miniszteri felirata az agrársérelmek tárgyában. Erdélyi Gazda, 51. évf. 8–9. sz. Közli: *Oberding J.*: Az erdélyi agrárreform i. m. 24–26.

³³ uo. 26.

³⁴ uo. 58.

Az Erdélyt érintő agrárrendeletek, törvények tulajdonképpen úgy születtek meg, hogy a magyar kormány esetleges diplomáciai tiltakozásai eleve kizártak, illetve akadályozottak voltak. A trianoni békeszerződés ratifikálásáig bukaresti külképviselet működésére nem volt lehetőség. 1919 szeptemberében zilált viszonyok voltak Magyarországon; a vidéket a fehérterror sújtotta, az ellenforradalmi rendszer kialakulóban volt, Magyarország csak november 26-án kapott meghívást a békekonferenciára. A békének nevezett diktátumot 1920. június 4-én írták alá. 1920 júliusában Magyarország a trianoni sokkhatás bénító nyomása alatt volt. Románia budapesti követe, Traian Stircea, ténylegesen 1921. február 17-én érkezett Budapestre.³⁵ A magyar képvisellet Bukarestben ideiglenes ügyvivőként Hory András szervezte meg 1921. január 21 – július 5. között. Követi megbízatást július 22-én gr. Rubido- Zichy Iván kapott.³⁶ A törvényelőkészítés/törvényhozás fázisában így a magyar állam érdemben semmit sem tudott tenni. A békeszerződések kisebbségvédelmi rendelkezései adtak elvileg okot a beavatkozásra. Ez annál is inkább így volt, mivel az agrárreform minden ország belügyének számít, nem nemzetközi jellegű kérdés. Ezt azért fontos kiemelni, mert a magyar–román viszonyt ebben az időszakban többek között a Románia és Vatikán között létrejövő konkordátum-ügy is terhelte már 1919-től kezdődően, de mégis abban a kérdésben a magyar kormánynak 1920 júliusától több lehetősége volt a vatikáni magyar követség által.³⁷

A Népszövetségnek ekkor hazánk még tagja sem volt, így egyetlen lehetőségként kínálkozott az, amit a magyar kormány

³⁵ Arhiva Ministerul Afacerilor Externe (AMAE) Fond Personal D77 – S63 Traian Stircea személyi dossziéja

³⁶ Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945. Vál., szerk., jegyzetekkel ellátta: Pritz Pál. Bp., 1994. 433.; lásd még: *Hory András: Bukaresttől Varsóig.* Sajtó alá rendezte, jegyzetelte, bevezető tanulmányt írta: Pritz Pál. Bp., 1987.

³⁷ A vatikáni magyar követség 1920. július 16-án jött létre gr. Somssich József rendkívüli követ vezetésével. Lásd: *Iratok...* i. m. 441.

meg is tesz.³⁸ 1920. december 31-én Teleki Pál külügyminiszter jegyzékben fordult a Szövetséges és Társult Főhatalmak budapesti megbízottjaihoz a román kormány agrárrendeletei ellen tiltakozásul, majd a jegyzéket 1921. április 15-én nyújtották át Jules Cambonnak, a Követi Konferencia elnökének.³⁹

A határon túli magyarság érdekeit azonban nem csupán a román agrárrendezés sértette, hanem a többi utódállamban végrehajtott földreform sorozat is. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban 1919. február 25-én megszületett a kormány rendelkezése a földreformról és megindult a végrehajtás. Politikai indítékok (kormányra kerülő parasztpártok, nemzetiségi politika) irányították, de speciális vonása is volt: különböző történeti múlttal rendelkező országrészek agrárstruktúrájának összehangolása.⁴⁰

Csehszlovákiában az agrárprobléma jelentősége messze elmaradt a többnyire agrárállamok mögött. A nagybirtok mind a cseh, mind a szlovák területen uralkodó volt, ám a fejlettségi szintjük merőben különböző. Az 1919–20-ban megindított földreform radikálisnak ígérkezett, de elhúzódott.⁴¹

Így a magyar kormány nem csupán a romániai magyarság érdekében emelt szót nemzetközi téren, hanem a fent említett jegyzékkel egy időben a csehszlovák és a szerb-horvát-szlovén agrárrendeletek ellen is tiltakozott. Ez utóbbi két külügyminiszteri

³⁸ Magyarországot 1922. szeptember 18-án vették fel a Nemzetek Szövetségébe. A magyar kisebbségi petíciókról lásd: *Zeidler Miklós: A Nemzetek Szövetsége és a magyar kisebbségi petíciók.* In: *Etnopolitika. A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában.* Szerk.: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla. Bp., 2003. 59–83.; valamint *Eiler Ferenc: Kisebbségvédelem és revízió. Magyar törekvések az Európai Nemzetiségi Kongresszuson (1925–1939).* Bp., 2007. 24–66.

³⁹ *Truhart, Herbert: Völkerbund und Minderheitenpetitionen.* Wien–Leipzig, 1931. 137.

⁴⁰ *Berend T. – Ránki Gy.: Közép-Kelet Európa... i. m. 207–208.*

⁴¹ uo. 211–212., lásd még: *Gaucsik István: Lemorzsolódó kisebbség. A csehszlovákiai magyarság jogfosztásának gazdasági háttere 1945–1948.* Bp., 2013.

jegyzéket egy napon, 1921. február 25-én adták át szintén a Szövetséges és Társult Főhatalmak budapesti megbízottjainak.⁴² Csehszlovákia földreformja ellen még 1924 októberében nyújtottak be petíciót, a jugoszláv agrárreform ellen viszont nem volt a korszakban több magyar tiltakozás nemzetközi jogi téren.⁴³

Románia esetében azonban más volt a helyzet. 1921. április 28-án Bánffy Miklós külügyminiszter újabb jegyzéket nyújtott be, amelyben az előző Teleki-féle jegyzékkel szemben sokkal inkább annak kisebbségellenes karakterére helyezte a hangsúlyt. Ez a jegyzék is a Követi Konferencia elé jutott.⁴⁴

Az 1921. júliusi erdélyi agrártörvény után, 1921. október 7-én pedig a Bocskay Szövetség fordult panasszal, memorandummal a Népszövetséghez.⁴⁵ Míg az előző kettő nem jutott el a Népszövetség Tanácsához, ez utóbbit 1921. október 31-én átadták Románia képviselőjének, és a román kormány 1922. január 2-án majd április 1-jén küldte meg észrevételeit a beadványhoz.⁴⁶

⁴² *Truhart, H.*: Völkerbund und Minderheitenpetitionen i. m. 150., 152.

⁴³ Az 1920-as években a csehszlovákiai magyarság érdekében összesen 8 ízben fordultak a Népszövetséghez, ebből a fent említett kettő érintette az agrárreformot. A délvidéki magyarság érdekében pedig ugyanezen időszakban 10 jegyzéket/petíciót nyújtottak be. Lásd: *Truhart, H.*: Völkerbund und Minderheitenpetitionen i. m. 137–152. Zeidler Miklós hívja fel a figyelmünket arra, hogy ezek a számok csak közelítőek, ezért a történeti irodalomban eltérő adatokat találunk. Ennek oka, hogy egy-egy beadványhoz kiegészítő petíciók is tartozhattak, illetve több esetben maga a Népszövetség Szekciója is összevont vagy különválasztott ügyeket. Zeidler adatai szerint 1920–1930 között Csehszlovákiával szemben 21 magyar petíció érkezett, Jugoszláviával szemben 14, Romániával szemben pedig 25. (*Zeidler M.*: A Nemzetek Szövetsége... i. m. 80.)

⁴⁴ C. 230. M. 168. 1921. 1. – Lásd: *Truhart, H.*: Völkerbund und Minderheitenpetitionen i. m. 137.

⁴⁵ *Bárdi Nándor*: Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéből. Bp., 2013. 333.

⁴⁶ C. 215. M. 117. 1922. 1. – Lásd: *Truhart, H.*: Völkerbund und Minderheitenpetitionen i. m. 138.; *Venczel J.*: Az erdélyi román földbirtokreform i. m.; *Bárdi N.*: Otthon és haza i. m. 333.

A budapesti román követ, Traian Stircea természetesen figyelemmel követte a magyar kormány külföldi próbálkozásait és 1921. június 5-én arról számolt be Take Ionescu román külügyminiszternek, hogy Apponyi Albert és Teleki Pál Genfben utaznak a nemzetközi konferenciára.⁴⁷ Ezt megelőzően Teleki egy hónapig Párizsban volt, ahol Magyarország érdekében próbált közbenjárni. A román követ jelentette, hogy a magyar delegáció Genfben elsősorban az erdélyi magyarok ügyét szeretné felhozni és egy terjedelmes szöveget fogalmaztak be a magyar sérelmekről. Ezek közül is az agrárreformból következő diszkriminációkra hívják fel a figyelmet. Főleg azt sérelmezték, hogy az erdélyi kisajátítások megváltási árát 1914-es évek áraiból számítják, míg a regátákat az 1917-esből.⁴⁸ A követ beszámolt arról is, hogy azokban a napokban svájci újságírók voltak Magyarországon, akik meglehetősen szimpátiát éreztek a magyar ügy iránt, és minden bizonnyal a svájci lapokban Románia-ellenes cikkek fognak megjelenni. E terjedelmes követi jelentésben Stircea felhívja külügyminisztere figyelmét Bleyer Jakabra, aki 1921. május 31-i parlamenti beszédében bírálta a magyar kormány franciaországi próbálkozásait a magyar ügy érdekében, helyette a Németországgal való barátságot hangsúlyozta.⁴⁹ Bleyernek ez a felszólalása Teleki párizsi útjának

⁴⁷ AMAE Fond 71/Ungaria Vol. 43. 57. Traian Stircea jelentése Take Ionescu külügyminiszternek 1921. június 5.

⁴⁸ Stircea ebben nem pontos: az erdélyi agrártörvény az 1908–1913-as átlagárakat vette alapul, míg a regáti az 1917–1922-es árakat. Vö.: *Venczel J.*: Az erdélyi román földbirtokreform i. m.; *Vincze G.*: Gazdaságpolitika vagy kisebbségpolitika? i. m.

⁴⁹ Bleyer Jakab 1921. május 31-én elmondott parlamenti beszédét lásd: Nemzetgyűlési Napló 1920. X. kötet (1921. május 20–1921. június 10.) Nemzetgyűlés 198. ülése 278–280. – A témáról bővebben: *Tilkovszky Loránt*: Németország és a magyarországi német kisebbség (1921–1924). Századok 112. [1978] 1. 3–48.; a beszédet elemzi *Grósz András*: A deutschungar Bleyer Jakab – különös tekintettel a Katolikus Egyházhoz fűződő kapcsolatára (1920–1933). Doktori disszertáció, Bp., ELTE BTK 2014. 86–87.

is szólt.⁵⁰ Stircea és a román politika számára azonban ennél sokkal fontosabb Bleyer beszédének az a része, amelyben a nemzeti kisebbségek ügyét tárgyalva ostromozza a magyar nemzetiségi politikát. Az ilyen szövegek mindig jól jöttek a román politikusoknak.

Magyarország számára az elsődleges külpolitikai cél az ország elszigeteltségéből való kitörés és a gazdasági talpra állás volt. Ennek jegyében kapott Rubido-Zichy instrukciókat a magyar külügyminisztériumtól, hogy készítse elő a román kormánnyal való gazdasági tárgyalásokat. Cserébe azt ígérték a románoknak, hogy a genovai konferencián nem fognak területiális kérdéseket érinteni. Ion Bratianu arra hivatkozva, hogy még kormányának a gazdasági programját nem állapította meg, a tárgyalások felvételét elnapolta.⁵¹ Ion Duca külügyminiszter hivatalos tárgyalásokat tehát nem folytatott a magyarokkal. Rubido-Zichyvel természetesen késznek mutatkozott magánbeszélgetéseken kisebbségi kérdéseket tárgyalni. Az álláspontok azonban a magánbeszélgetésen sem közeledtek egymáshoz. Míg a román fél az erdélyi irredenta megmozdulások budapesti támogatását kifogásolta, addig a magyar fél az agrárreform végrehajtását és a nemzetgyűlési választások magyarokat ért sérelmeit hozta fel.⁵²

A magyar Nemzetgyűlésben azonban ekkor még érdemben nem foglalkoztak az utódállamokban elkezdődő agrárreformokkal. Első ízben Szilágyi Lajos független képviselő szólalt fel az erdélyi agrárkérdést is érintve, ám beszédének apropóját 1922. október 20-án az október 15-i gyulafehérvári román királykoronázás ad-

⁵⁰ Bleyer ekkor már meglehetősen sértett ember volt, hiszen a Friedrich-kormányban nemzetiségügyi miniszteri pozíciót kapó Bleyer az 1920 decemberében újjáalakuló Teleki kormányból kimaradt és magát a nemzetiségügyi minisztériumot is felszámolták.

⁵¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) K 63 230. cs. 27/7 t. 3281/1922 165–170. Hory András jelentése a Külügyminisztériumnak a genovai konferencia romániai hatásáról 1922. május 30.

⁵² MNL OL K 63 229. cs. 27/1 t. 1295/1922 159–166. Rubido-Zichy Iván jelentése a Külügyminisztériumnak Bratianuval folytatott beszélgetéséről 1922. február 28.

ta.⁵³ A bukaresti koronázási ünnepségre a magyar követség nem is kapott meghívást, a gyulafehérvárin pedig távolmaradásával tüntetett.⁵⁴ Szilágyi Lajos parlamenti beszéde minden reálpolitikai megfontolásnak a híján volt, és a trianoni tragédia miatti bömbölő honfíbu beszélt belőle. Az adott helyzettel szembenézni nem tudó politikus felszólalása volt ez: „Tudják meg ellenségeink mind, akiket illet, hogy az elszakított részek lakossága és területe örök időkre a magyar szent korona testének tagjai, s attól azokat semmiféle zsákmányelosztó ötöstanácsnak semmiféle papirosrongya nem szakíthatja el. Hiába mondta ki a 1918-as gyulafehérvári gyűlés az elszakadást, ennek a határozatnak nincs és nem is lehet jelentősége. [...] Magyarország határai úgy vannak megállapítva, hogy abba belenyugodni nekik [t.i. a Nagy-Magyarország nemzetiségei – M.R.] sem szabad. Mi pedig ezeknek a határoknak a megváltoztatására minden eszközt, békés és fegyvereset, törvényeset és törvénytelen, nyíltat és titkosat, földfelettit és földalattit, akár tetszik, akár nem, meg fogunk mozgatni.”⁵⁵ Beszédének vadul irreális szövegei sajnos súlytalanná tették az egyébként teljesen jogos, földreformot érintő megállapításait is. „A legnagyobb igazságtalanságokat, a legnagyobb rablást, a legnagyobb visszaélést azonban mégis a román birtoktörvény végrehajtásánál tapasztaljuk. [...] Természetes, t. Nemzetgyűlés, hogy mindez a magyar birtokosok elpusztítását célozza, s végeredményben ezt is fogja eredményezni, ha a magyar kormány több eréllyel nem lép fel a román kormány ellen.”⁵⁶ A magyar kormány külpolitikai elszigeteltségében, a kisanant-gyűrű szorításában csak a Népszövetségénél remélhetett védelmet. Ott is csak elvileg, hiszen annak felépítése döntően a győztesek érdekeire volt szabva.

⁵³ Nemzetgyűlési Napló 1922. Nemzetgyűlés 55. ülése 5–10.

⁵⁴ MNL OL K 63 230. cs. 27/7 t. 5534/1922 206. Szentirmay Béla jelentése a Külügyminisztériumnak 1922. október 18.

⁵⁵ Nemzetgyűlési Napló 1922. Nemzetgyűlés 55. ülése 6., 9–10.

⁵⁶ uo. 9.

Szilágyi (aki irreális külpolitikai megjegyzéseivel a képviselőtársai között messze nem volt egyedül) nem látta be, hogy éles hangú, minden megfontoltságot és reálpolitikai érzéket mellőző beszédeivel a magyar ügy ellen a románok malmára hajtja a vizet. Szilágyira már egy 1921. márciusi nemzetgyűlési beszéde kapcsán is felfigyelt a román kormány, amikor a képviselő Magyarország katonai leszerelése ellen tiltakozott.⁵⁷ Szilágyi fent említett 1922-es beszéde is nagy port kavart a román politikai körökben, sőt ezúttal a román sajtó is cikkezett róla. I. G. Duca román külügyminiszter a képviselőház külügyi bizottságában tartott expozét 1921. október 25-én, ahol külön kiemelte a „Szilágyi-féle incidenst”. „A legfrissebbekkel kezdem – mondja I. G. Duca – a koronázással kapcsolatos magyar parlamenti manifesztaációval. A dolgok ilyen állását természetes, hogy nem tűrhetjük, annál is inkább nem, mivel a magyar parlamentben elhangzott interpelláció egy gyűrűje csak annak a láncnak, amellyel a magyarok a trianoni békét szétmorzsolni akarják. Ezek a manifesztaációk, ha megengedhetők volnának, precedenst képeznének hasonló manifesztaációkra a többi legyőzött országoknak is. Meg fogjuk hát tenni a szükséges lépéseket, mégpedig Cseh-Szlovákiával és Jugoszláviával egyöntetűen. Hogy mikor, azt még nem lehet meghatározni.”⁵⁸ Szilágyinak a beszéde mindenképp kivívta volna a román politikusok figyelmét, ám a nemzetközi körülmények is úgy alakultak, hogy a románok ekkor még érzékenyebben reagáltak az e fajta megnyilvánulásokra. Nicolae Titulescu 1922. október 3-án találko-

⁵⁷ AMAE Fond 71. Ungaria Vol. 1. 6–7. A budapesti román követség jelentése Szilágyi Lajos 1921. március 3-án tartott nemzetgyűlési beszédéről, 1921. március 9.

⁵⁸ MNL OL K63 Külügyminisztérium Politikai Osztályának iratai 228. cs. 27. t. 1/4 6295/1922 Hory András jelentése Bánffy Miklós külügyminiszternek I. G. Duca beszédéből. Az idézett rész minden bizonnyal Hory András fordítása a Dimineata c. napilap e tárgyban közölt cikkéből. (Precizari asupra politiceii noastre externe. Expozeul d-lui ministru Duca in fata comisiei parlamentare. Demers contra provocatiunilor de la Budapesta – Relatiile cu Rusia intr-o noua faza – Vom fi la Lausanne pe picior de egalitate. Dimineata, 1922. április 26.)

zott Venizelos Eleutherios görög miniszterelnökkel, aki elmondta neki, hogy London elfogadta Kemal Atatürk kormányának kérését, hogy a görögök vonják ki csapataikat Törökország keleti feléből.⁵⁹ Ez az angol engedékenység félelmet keltett a románokban egyrészt a Balkán, másrészt pedig Magyarország részéről érzékelhető revíziós törekvések miatt. Ebben a keretben kell látnunk a román reakciót Szilágyi Lajos mondataira.

Két nappal a Duca beszéde után Szentirmay Béla főkonzul⁶⁰ számjeltáviratban értesítette Bánffy Miklós külügyminisztert, hogy Duca azzal fenyegetőzik, ha a magyar kormány nem határolódik el Szilágyi interpellációjától, az a két ország közötti diplomáciai viszony megszakításához is vezethet.⁶¹

Erre Kánya Kálmán, a külügyminiszter állandó helyettese, a következő utasítást küldte a bukaresti képviselőnek. Ducának mondja a következőket: szögezze le, hogy Szilágyi nemcsak, hogy a legszélsőbb ellenzéki, hanem pártonkívüli is, ezért sem a magyar kormány, sem párt álláspontját nem képviseli. Szilágyi kifakadásait a magyar kormány helyteleníti. A magyar kormány azért nem avatkozott közbe, mert a román kormány hosszú hónapok óta barátságatlanul viselkedik. Ion Bratianu ígérete ellenére nem hajlandó a gazdasági tárgyalásokra, útleveleket indokolatlanul vonnak be, a magyar kisebbséget elnyomják, a koronázás előtti tömeges kiutasításai – mindez a magyar közvéleményt úgy formálta, hogy a magyar kormány nem helyteleníthette nyilvánosan Szilágyi beszédét.⁶²

⁵⁹ Nicolae Titulescu jelentése I. G. Duca külügyminiszternek, 1922. október 3.; 4.; 12. In: *Titulescu, Nicolae: Documente diplomatice*. Szerk.: Macoveanu, George. Bucuresti, 1967. 19–22. sz. iratok

⁶⁰ Lásd: *Hory A.: Bukaresttől Varsóig* i. m. 45.

⁶¹ MNL OL K63 Külügyminisztérium Politikai Osztályának iratai 229. cs. 27. t. 6267/1922 174. Szentirmay Béla számjeltávirata, 1922. október 27.

⁶² uo. 165–171. Román kormány kifogásai a Szilágyi-féle beszéd ellen és válasz-instrukció – 1922. november 3. Kányának egyébként valóban mélyen lesújtó (és messze nem alaptalan) véleménye volt a képviselők külpolitikai horizontjának a hiányáról. Vö. *Pritz Pál: Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején (1932–1936)*. Bp. 1982. 145.

November 12-én Rubido-Zichy személyesen kereste fel Duca-t a két ország között fennálló feszült viszony miatt. A román sajtó szerint a magyar követ kormányának szóbeli bocsánatkérését fejezte ki Szilágyi beszéde miatt.⁶³ Rubido-Zichy ezt Bánffy-nak írt jelentésében megerősítette, de azt is vállalta, hogy túllépett a kapott intenciókon és Duca-t állítólag annyira felbőszítette, hogy „homlokán a visszafojtott indulattól az erek ujjnyi vastagságúra kidagadtak”.⁶⁴

A Szilágyi-ügy még hetekig feszítette a magyar–román viszonyt, aztán Szilágyi beszédeire a románok a továbbiakban is figyeltek és magyar panaszokra adott ellenérvként mindig elő tudták hozni. Ez az ügy is erősítette Magyarország külpolitikai elszigeteltségét, az agrárreform végrehajtásával kapcsolatos magyar ellenlépések minimális esélyét tovább apasztotta.

Az erdélyi agrárreform elleni tiltakozásban külön fejezetet kaptak az ún. telepesek sérelmei. A magyar kormány az 1886: IV. tc., az 1894: V. tc. és az 1911: XV. tc. alapján elsősorban gazdasági célból telepített magyar telepeseket többnyire Csanádból Bácskába és Torontálba. Összesen 25 községbe történtek telepítések, melyek közül 8 újonnan alakult. Ez kb. 15 000 telepest jelentett. A telepek nagysága átlag 24 kat. hold volt (13,8 ha), amelyből az erdélyi földreform során a telepes család legfeljebb 7 kat. holdat (4 ha) tarthatott meg, ugyanakkor a földhöz juttatott román igénylők 16 kat. holdat (9,2 ha) kaptak.⁶⁵

Az erdélyi román agrártörvény különös rendelkezéseket léptet életbe a telepesek ellen. A 10. szakasz rendelkezése szerint ugyan-

⁶³ Conflictul cu Ungaria. Scuzele guvernului din Budapesta. [Konfliktus Magyarországgal. A budapesti kormány bocsánatkérései] Indreptarea, 1922. november 12.

⁶⁴ MNL OL K63 Külügyminisztérium Politikai Osztályának iratai 229. cs. 27. t. 4645/1922 150–156. Rubido-Zichy Iván jelentése Bánffy Miklósnak 1922. november 15.

⁶⁵ *Sebess D.*: Az új agrárdemokráciák i. m. 114.; *Oberding J.*: Az erdélyi agrárreform i. m. 72.; *Venczel J.*: Az erdélyi román földbirtokreform i. m.

is „az 1885. január 1. után létesített telepek parcellái kisajátítatnak ama parcella határáig, melyet az illető vidéken a 92. cikkben megnevezett földosztásban részesülők javára való odaítélés tekintetében megállapítottak”, ez pedig legfeljebb 7 kat. hold (4 ha) lehet. A törvény végrehajtási utasításában arra hivatkoztak, hogy a telepöldek telekkönyvileg állami vagyont képeznek.⁶⁶ Ennek oka: a telepesek a telepeiket több évi, átlag 50 esztendőös törlesztésre vásárolták a magyar államtól. Az első törlesztőrészlet befizetése után a magyar állam köteles lett volna a birtokokat a telepesek nevére íratni, ezt azonban nem tette meg, a Bánságban csak 1919 tavaszán, amikor ott még tényleges hatalmat gyakorolt.⁶⁷ A magyar kormány mulasztása így lett a magyar telepesek tragédiája.

Erdélyi Gazdasági Egylet 1921. december 31-én terjedelmes feliratban fordult az igazságügyi miniszterhez, melyben részletesen ismertette a telepesek jogi és történeti helyzetét, és arra kérte a minisztert, hogy azok a telepesek, akik hitelesen tudják igazolni, hogy illetményeiket 1918. december 1. előtt szerezték meg, ne esenek a kisajátítási törvény hatálya alá.⁶⁸

1922 januárjában bánsági telepesek küldöttsége személyesen is felkereste az akkor Lugoson tartózkodó Caius Brediceanu minisztert,⁶⁹ akitől azt az ígéretet kapták, hogy míg ő pozíciójában van, nem fogja őket semminemű sérelem érni.⁷⁰ Brediceanu bánáti származású, egy ideig diplomataként szolgáló politikus volt, iskoláit szász német középiskolákban végezte, és a békekonzferencián a Bánát ügyeit képviselte.⁷¹ Neki tehát minden tudása, tapasztalata megvolt ahhoz, hogy a telepesek ügyét képviselhesse. Természete-

⁶⁶ *Sebess D.*: Az új agrárdemokráciák i. m. 114.

⁶⁷ *Oberding J.*: Az erdélyi agrárreform i. m. 73.

⁶⁸ Erdélyi Gazda 53. évf. 2. sz. – Lásd még: *Oberding J.*: Az erdélyi agrárreform i. m. 74.

⁶⁹ Caius Brediceanu (1879–1953): Take Ionescu kormányában Erdély és Bánát államminisztere volt.

⁷⁰ *Oberding J.*: Az erdélyi agrárreform i. m. 74–75.

⁷¹ *Predescu, Lucian*: Enciclopedia României. Cugetarea. Bucuresti, 1999.

sen az egy másik kérdés, hogy egy nem óromániai képviselő Bukarestben milyen befolyással bírt. Köztudott, hogy nagy ellentétek feszültek a regáti és az erdélyi román parlamenti képviselők között, tehát Brediceanu mozgásteret is korlátozott volt még akkor is, ha ő tett volna lépést a telepések érdekében.

1922 áprilisában a telepések küldöttsége felkereste a szenátus és a kamara elnökét. A változott, ezért a telepések felirattal fordultak az uralkodóhoz. Választ azonban tőle sem kaptak.⁷² Az Országos Magyar Párt 1924. december 14-én Brassóban megtartott nagygyűlése úgy határozott, hogy nemzetközi fórumon kérnek jogorvoslást. A dr. Tornya Gyula ügyvéd által megfogalmazott és benyújtott panasziratukat 1925. február 25-én terjesztették a Nemzetek Szövetsége elé. A petíciót 1925-ben három ülésben tárgyalta a Tanács. Ítéletében kártérítésre kötelezte a román kormányt. A román kormány azonban nem hajtotta azt végre.⁷³

Az erdélyi román agrárreform végrehajtásából alakult ki az ún. optánsper is, melynek lényege az volt, hogy az agrártörvény előírta, hogy az abszentisták (távollevők) birtokai kisajátíthatóak. Az abszentizmust azonban tágan és önkényesen alkalmazták, 1922 júliusától kiadott utasítások szerint az abszentizmus akkor is fennáll, ha a tulajdonos 1918. december 1. – 1921. március 23. között akár egy napra is távol volt az országból. Az optánsok érdekében a magyar kormány 1923-ban nyújtott be petíciót a Nagykövetek Tanácsánál majd a Népszövetségnek. A Tanács azonban nem kisebbségi ügyként tárgyalta a kérdést 1923-ban, 1927-ben, majd 1930-ban.

⁷² Oberding J.: Az erdélyi agrárreform i. m. 75.

⁷³ Oberding J.: Az erdélyi agrárreform i. m. 75.; Zeidler M.: A Nemzetek Szövetsége... i. m. 72. Végeredményében hasonló eredményre jutott a Csíki Magánjavak ügye is. Pál Gábor és társai 1929. június 15-én nyújtották be a petíciót a Népszövetséghez, melyet annak Tanácsa 1931–1932-ben öt ülésben tárgyal, és azt a határozatot hozták, hogy a jogi kérdést nyitva hagyják, gyakorlati szempontból viszont a régi magánjavak részbeni visszaállítását s az igazgatás terheinek megosztását rendelték el. Azonban ez is csak papíron maradt.

Kétoldalú megállapodással zárult, de gyakorlatban a románok kedvezőbb pozíciója miatt tulajdonképpen nem realizálódott.

Összegzésként a tanulmány elején megfogalmazott kérdésekre (számos korábbi megállapításhoz csatlakozva) azt mondhatjuk, hogy az erdélyi román földreform, hasonlóan az utódállamok többi földreformjához erősen kisebbségellenes volt. Része volt a román nemzetépítésnek, a homogén nemzetállam megteremtése vágyának s a kialakult status quo megőrzésének. Ám figyelembe kell vennünk a gazdasági-társadalmi-szociális szempontokat is (a román fél többnyire erre hivatkozott). A birtokmegosztás egyenetlenségei, a gazdasági modernizáció szükségessége, a megnagyobbodott Románia gazdasági diverzitása mind-mind megkivánták az agrárreform végrehajtását. A végrehajtás során ezek ellenben csupán csekély mértékben érvényesültek. Ezért és nem lett egy olyan átfogó agrárreform, amely a társadalom széles rétegei szociális helyzetének javulását eredményezte volna.

A nemzetiségi jelleg fontos sajátossága lesz az 1945. évi román földreformnak is, ahogy arról László Márton kötetben szereplő tanulmányában lesz majd szó.⁷⁴

⁷⁴ Lásd e kötetben: László Márton: Földtulajdon-viszonyok megváltoztatása Maros megyében/Maros tartományban 1947–1959 között c. tanulmányt.